

Como citar este trabajo:

Bokser Misses-Liwerant, Judit. “El sionismo y su polémica con la izquierda en México”, en Haim Avni y Gideon Shimoni (eds.) *El sionismo y sus opositores; la lucha por la hegemonía en el mundo judío*. Jerusalén, Magness Press, 1990, pp. 191-204 [hebreo].

ISBN 965-342-548-X

ORCID: orcid.org/0000-0003-4766-1335 (Judit Bokser Liwerant)

RESUMEN / ABSTRACT:

El capítulo analiza los debates ideológico-políticos entre los sionistas y sus opositores de izquierda en torno a los diversos diagnósticos de solución a la cuestión judía. Ubicadas estas polémicas durante la Segunda Guerra Mundial y el Holocausto, el artículo explora a través del análisis de fuentes primarias, las diferentes visiones y estrategias de los sionistas y las corrientes socialistas, comunistas y culturalistas. La complejidad de estas pugnas es analizada desde la óptica de la canalización de recursos y apoyos al judaísmo europeo, al judaísmo en Palestina y a la naciente comunidad judía en México.

The chapter analyzes the ideological-political debates between the Zionists and their left-wing opponents about the various diagnostic solutions to the Jewish question. Based on the analysis of primary sources, the article explores the controversies between different visions and strategies of the Zionists and the socialist, communist and culturalist currents, in the context of World War II and the Holocaust. The complexity of these struggles is analyzed from the perspective of the resources and support channeled to Judaism in Europe, Palestine and the nascent Jewish community in Mexico.

Zionism
and its
Jewish Opponents

HASSIFRIYA HAZIYONIT
PUBLISHING HOUSE OF THE WORLD ZIONIST ORGANIZATION
JERUSALEM

Contents

Izhak Warshawsky

Foreword

Introduction 9

Part One: The Foci of Dispute

David Vital

One Hundred Years of Jewish History: A Balance Sheet 13

Israel Kolatt

Eretz Israel as a Focus of Dissent and Agreement
between Zionists and Anti-Zionists 21

Part Two: The Confrontation between Zionism and Religious Orthodoxy

Yosef Salmon

The Response of East European Orthodoxy to Political Zionism 51

Yaacov Zur

Zionism and Orthodoxy in Germany 75

Part Three: Zionists and “Assimilationists”

Jehuda Reinharz and Benjamin Ben-Baruch

Zionists and Liberal Jews in Germany, Austro-Hungary and Bohemia 89

Gideon Shimoni

Zionists and “Assimilationists” in England 101

Michel Abitbol

The Opposition to Zionism in French Assimilationist Circles 115

Haim Avni

The Jewish Colonization Association and Zionism 125

Part Four: Zionism and its Leftist Opponents

Jonathan Frankel

Socialist Opposition to Zionism in Historical Perspective 147

Mordecai Altshuler

Zionism and the Anti-Zionist Left in Russian Jewry 161

David Weinberg	
The Conflict between Zionists and the Left in French Jewry	191
Sylvia Schenkolewski	
Zionists Versus the Left in Argentina	181
Judith Liwerant	
The Dispute between Zionists and their Leftist Opponents in Mexico	191
Nissim Kazzaz	
Zionists and Jewish Communists in Iraq 1941-1950	205
Anita Shapira	
Opposition to Zionism from Within:	
The Gedud Ha-Avoda and the Sneh Group	225

Part Five: Zionism and its Opponents in Poland

Ezra Mendelsohn	
Was Zionism the Dominant Force in Poland?	241
Aharon Weiss	
The Conflict between Zionists and their Opponents as Reflected in One City: Lvov	247
Emanuel Melzer	
Zionism and the Bund: The Clash over Jewish Policy in Poland	257
Yisrael Gutman	
Poland: Lessons of its Struggle for National Liberation	267

Part Six: The Challenge of Non-Zionist and Anti-Zionist Thinkers

Shmuel Almog	
The Negation of Zionism or “The Decline of Judaism”?	281
Eliezer Schweid	
Confronting “The Question of Jewish Existence”: An Inquiry into the Thought of Nathan Birnbaum	301
Stefan Moses	
Franz Rosenzweig vis à vis Zionism	321

Part Seven: The “Canaanite” Repudiation of Zionism

Yaacov Shavit	
Zionism and the “Canaanite” Challenge	329
Nurith Gertz	
“Canaanite” Anti-Zionism and the Zionist Response as Reflected in Hebrew Fiction	339

Part Eight: Zionists and their Opponents in the United States

Arthur Goren	
Zionism and its Opponents in American Jewry	353
Yigal Elam	
The Formation of the Expanded Jewish Agency	363
Menahem Kaufman	
American Zionists and Non-Zionists in the Struggle for Jewish Statehood 1947-1948	375
Lloyd Aryeh Gartner	
Zionists and Non-Zionists in the United States since 1946	395
Ernest Stock	
The United Jewish Appeal and the Joint Distribution Committee	401

Part Nine: National Movements and their Opponents Some Comparisons with Other Peoples

Hedva Ben-Israel	
Nationalist Movements and their Opponents: Comparative Observations (A)	409
Shlomo Avineri	
Nationalist Movements and their Opponents: Comparative Observations (B)	417
Benjamin Neuberger	
African Nationalism and its Opponents: A Comparison with Zionism	421

Part Ten: Was Zionism Victorious?

Yosef Gorny	
The Paradoxical Ambivalence of David Ben-Gurion in Relation to Zionism	437
Ben Halpern	
The Hegemony of Zionism and Countervailing Factors Today	447
Nathan Rotenreich	
A Comment on the Primacy of Zionism in our Time	453
Shmuel Ettinger	
Concluding Comments	457
Contributors	465

תדפיס מתוך

הציונות ומתנגדיה בעם היהודי קובץ מאמרים

הספרייה הציונית
על־יד ההסתדרות הציונית העולמית
ירושלים תש"ן

הפולמוס בין הציונים לבין מתנגדיהם משמאל במקסיקו

א. מבוא

בחודשים הראשונים של שנת 1945 התארגנה, לראשונה בתולדות הקהילה היהודית במקסיקו, מגבית מאוחדת. המגבית נועדה לאסוף כספים להצלתה ולשיקומה של יהדות אירופה והייתה אמורה לאחד את גיוס הכספים של כל המוסדות והארגונים הרבים שהיו קיימים בקהילה היהודית. מאמץ זה ליצירת אחדות הבליט דווקא מציאות של פולמוס וניתן ללמוד דרכו על אופי המאבק בין הציונים לבין מתנגדיהם משמאל.

העימות סביב ארגון גיוס הכספים וחלוקת המשאבים ביטא את השוני שבהשקפות האידיאולוגיות ואת דרכם השונה של נושאייהם בעיצוב הקהילה ובגיבושה.

חשיבותה של המגבית הזו הייתה בעובדה שהיא הייתה הראשונה בסדרת מגביות מאוחדות במקסיקו, שהפכו לזירת מאבק עיקרית, בין המוסדות, המפלגות והארגונים השונים, ושבאמצעותן גובשו דפוסי ההתנהגות הקהילתית של היהודים האשכנזיים במקסיקו.¹ פעולת גיוס הכספים, שהם מקור עיקרי למימון הצרכים הקהילתיים, מקנה לעושים בה פיקוח על עמדות מפתח והיא "מזמינה" מאבק בין אינטרסנטים. אך במקרה שלפנינו, לא עמדו במרכז העניינים שאלות ארגוניות; המאבק התנהל על סדרי העדיפויות ועל ההשקפות האידיאולוגיות בדבר משמעותה של הסולידריות הכלל-יהודית. המחלוקת הושפעה מתפיסתם של כל אחד מן הזרמים את מעמדם האזרחי בחברה המקסיקנית ואת מקומה ומאפייניה של הקהילה היהודית בה.

אנו נתמקד כאן בהשפעת המציאות המקסיקנית על המאזן בין הכוחות הפוליטיים בציבור היהודי. כמו בארצות הגירה אחרות ינקו כוחות אלה את חייתם מן המקורות האידאיים והפוליטיים שבארצות המוצא של המהגרים. אולם המציאות המקסיקנית, עיצבה באורח מיוחד את התכנים הרעיוניים של הזרמים השונים, תוך אילוצם להתרכז ברחוב היהודי.

חילוקי הדעות בין הציונים לבין מתנגדיהם משמאל היו עמוקים, אולם עצם מבנה של הקהילה היהודית הביא בהכרח להתקרבות ולשיתוף פעולה בין הזרמים. תוך כדי המאבק התגבשה מסגרת לפשרות פרגמטיות, כאשר כל זרם מדגיש, או מטשטש, על פי נטיותיו את המיוחד לו מבחינה אידיאולוגית. הציר הארגוני-מוסדי, מחד גיסא, והציר האידיאולוגי-

רעיוני, מאידך גיסא, מהווים את הפרמטרים של תהליך זה, והם משתקפים בפולמוס שליווה את המגבית המאוחדת של 1945.

מעבר לניתוח זה, ולאור העובדה שהציונים כבשו, בסופו של דבר, את הקהילה היהודית במקסיקו, תוצג כאן גם שאלת מהותו העקרונית של היחס שבין "כיבוש הקהילה" ובניית "הגמוניה".

ב. מקסיקו ויהודיה

אם נכונה הסברה, שהחיפוש אחר גיבוש ואיחוד מדיני-לאומי ואחר אינטגרציה חברתית, הוא תהליך מרכזי בכל אחד מעמי היבשת הלטינו אמריקנית,² הרי אופייה הלאומי-עממי של מהפכת 1910–1917 במקסיקו הקנה לתהליכים אלה אופי מיוחד, והטביע את חותמו על המציאות המקסיקנית שלאחר המהפכה. זו הייתה המציאות שאליה נקלעו המהגרים היהודים שהגיעו אז. בהבדל ממדינות אמריקה הלטינית האחרות, כגון ארגנטינה, צ'ילה ואורוגוואי, בהן הייתה ההגירה גורם מרכזי בעיצוב הרכב האוכלוסייה, ומכאן דמותן האירו-אמריקנית, מקסיקו היא אינדו-אמריקנית. רוב אוכלוסייתה הוא ממוצא אינדיאני ומקסיסו-מערב, וההגירה הזעירה מאירופה לא שינתה את פני האוכלוסייה המקורית.³

הרכב אתני מיוחד זה הכריע כשסחף את מקסיקו בתהליך המהפכני, ובשעת ייסוד המשטר שצמח מן המהפכה היה למרכיב מרכזי בלאומיות ובעממיות של מקסיקו. הלאומיות הפכה לערך חברתי דומיננטי, ושימשה אמצעי לאינטגרציה וליצירת קונסנזוס חברתי, כמו גם לגיבוש זהות קולקטיבית של מקסיקו הברתר-מהפכנית.⁴ המהפכה, אשר כוונה ברוזמנית נגד דיקטטורה מבפנים ושלטון זר מבחוץ גרמה הסתייגות מכל דבר זר, שיש בו כדי לסכן את עצם האחדות הלאומית והעצמאות או שאיננו מתיישב עם המאפיינים האתניים המקוריים. תפיסת הלאום המקסיקני דחתה את הפלורליזם האתני ואת השוני התרבותי, ובכך צמצמה מאוד את אפשרות השתלבותו של כל מיעוט של מהגרים בדפוס הדומיננטי האחד. בשביל מיעוטים אלה השמירה על ייחודם פירושה היה מעמד של זרות.

המהפכה הביאה גם להיווצרות מפלגה שהצליחה לפתח משטר אזרחי המושתת על השכבות העממיות העיקריות. באמצעות המפלגה, סיפק השלטון את האמצעים המוסדיים לשילובן של השכבות הללו במשטר,⁵ וכך נוצר ריכוז כוח אשר איפשר גיוס עממי, ויחד עם זאת, מנע השתתפות פוליטית אוטונומית של ההמונים. קבוצות ושכבות לא-עממיות לא מצאו את מקומן במסגרות הרשמיות והמשטר נטה למנוע את השתתפותן בחיים הציבוריים הלאומיים.

על הרקע הזה הגיעה ההגירה היהודית למקסיקו, בתוך פרק זמן קצר יחסית, ובאחור ביחס להגירה לארצות-הברית: משנות העשרים ועד למחצית השנייה של שנות השלושים. במיפקד ממשלתי משנת 1940 נמנו 14,067 יהודים, ובמיפקד אשר נערך על ידי הקהילה היהודית בשנת 1942 נמנו 18,299 יהודים, שהיו 0.09 אחוז מאוכלוסיית מקסיקו. אוכלוסיית המדינה מנתה 19,653,552 נפשות. על-פי הערכה אחרת מנתה האוכלוסייה היהודית 25,000 נפש.⁶ כך או כך, מספרים אלה מעידים על יישוב יהודי קטן למדי. מקסיקו לא הייתה מוקד משיכה להגירה ההמונית הכללית ואף לא ליהודים. בשל תנאי הכלכליים לא נוצר בה פרולטריון

יהודי.⁷ המיעוטים האתניים הלא-אינדיאניים במקסיקו, הווה אומר קבוצות המהגרים, והיהודים בתוכם, נטו להתמקם בשכבות הביניים העליונות. תנאים היסטוריים, חברתיים ופוליטיים אלה תחמו את מיקומו ואת גבולות צמיחתו של היישוב היהודי במקסיקו, שהיה, ללא ספק, גורם זר ורחוק מן האתוס הלאומי המקסיקני, ומן המסגרות הפוליטיות הלאומיות.

הקומוניסטים היהודיים לא פגשו את הפרולטריון המקסיקני צועד בהמוניו לקבל את פניהם, ובעצמם לא היו פרולטריון: הבונדאים, אשר אומנם שאפו להשתלב במציאות המקסיקנית, אם גם תוך שמירה על ייחוד תרבותי יהודי, נתקלו בעמדה שלא היה בה פלורליזם תרבותי ופוליטי ואשר מנעה מהם את האפשרות להשתלב באופן משמעותי בחיי החברה המקסיקנית. כך מצאו עצמם הקומוניסטים והבונדאים פועלים דווקא במסגרת היהודית הסגורה, כאשר פעילותם מתמקדת במישור האידיאולוגי-התרבותי.

מעמדו השולי של היישוב היהודי גרם לכך שכל הזרמים האידיאולוגיים היטו את מרצם ל"רחוב היהודי". הנטייה לסגירות ולריכוזיות חיזקה את רגש ההשתייכות היהודית ועודדה את הגדרת הזהות במושגים של לאומיות יהודית.

תוך כדי פולמוס אידיאולוגי פנימי, ניסו הזרמים השונים להגדיר את תכניה ואופייה של זיקה לאומית זו, הן כלפי פנים, מתוך ניסיון להעניק תוכן לחיים היהודיים, למסודות הקהילה ולקשרי הסולידריות הכלל יהודית, והן כלפי חוץ, תוך כדי ניסיון למקם את פעילותם במסגרת החברה הרחבה.

ג. הציונים ומתנגדיהם

מספרם המצומצם של המהגרים וריבוי הצרכים המשותפים עשו לקירוב לבבות ולשיתוף-פעולה בין הציונים לבונדאים ולקומוניסטים. בימיו הראשונים של היישוב היהודי שהלך ונבנה במקסיקו, אנו עדים לתהליך של התפלגויות ומיזוגים במישור הארגוני-המוסדי, ואף להיעלמותם ולהיווצרותם מחדש של ארגונים שונים.⁸ במשך הזמן היו הזרמים הרעיוניים השונים נתונים להשפעתם של שני תהליכים. האחד – דיפרנציאציה מובהקת, כפי שגובשה סביב מפלגות וארגונים פוליטיים פרטיקולריסטיים; והשני – תהליך עיצוב המסגרות המרכזיות של היישוב.

הציונים לא היו גוש אחיד והומוגני הן מבחינה רעיונית והן מבחינה ארגונית. כבר בתחילה, אך בצורה בולטת יותר ממחצית שנות ה-30 ועד אמצע שנות ה-40, התרבו המפלגות הציוניות ולא מעט מן הפעילות שלהן התבטא דווקא במאבק שביניהן.⁹ יחד עם זאת היו רעיון השחרור הלאומי ורעיון המדינה היהודית בארץ-ישראל קווי היסוד המשותפים לכל הציונים וגם הוצגו על ידם כמוקד הזדהות לעם היהודי כולו. הציונים לא שללו את קיומו של היישוב היהודי החדש במקסיקו ופעלו בתחום הארגוני-מוסדי, במטרה להנהיגו. הם ראו את עצמם כמי שקובעים את דמותו של היישוב במקסיקו ואת דרכו, וססמת "כיבוש הקהילה" הייתה להם קו מנחה.¹⁰ יתר על כן, הם ראו במרכז הלאומי בארץ-ישראל תנאי להתפתחות היישוב היהודי המקסיקני, ומתחילת דרכם התרכזו בפעולה המעשית של גיוס כספים למפעל הציוני. לדעתם נועדה הציונות להביא לחידוש מהפכני בתכני התרבות היהודית תוך מתן מעמד מיוחד לעברית כשפה

לאומית; יחד עם זאת ראו גם באידיש ערך לאומי מרכזי, המאפשר את המשכיות הנדרשת בכל חברת מהגרים.

לעומת הזרם הציוני, ראה הזרם הבונדאי בתרבות אידיש, כפי שהתפתחה במזרח אירופה, את מוקד הלאומיות היהודית. בזרם זה בלטו אינטלקטואלים בעלי מסורת של פעילות תרבותית, ומראשית דרכו הוא שאף להיות למרכז הרוחני של היהודי המקסיקני הרדיקלי. הבונדאים הועידו את עצמם להיות אופוזיציה המכוונת להילחם נגד הנטיות הציוניות של היישוב היהודי במקסיקו, ונגד השאיפות של הגורמים הקומוניסטיים שבו. הם ראו בהשתלבות תם בחברה המקומית תנאי הכרחי להמשכיות תרבותית יוצרת, היונקת מהסביבה – עמדה אשר נבעה מתפיסתם העקרונית את העם היהודי כעם כלל-עולמי. ייעודם היה לתרום לבניית חברה חדשה, שוויונית וסוציאליסטית, בד בבד עם שמירת ייחודם התרבותי. בדיעבד נראה כי ייחודם התרבותי בחברת הרוב לא היה אלא צורה של בידוד מן החברה הכללית. מכאן ההסבר להתרכזותם במישור התרבותי הפנים-יהודי, שבו ניכרה תרומתם ביותר, בעצם הרצון להקמת קהילה אשכנזית מרכזית ובתכנים הרעיוניים שניסו לשוות לה.

בניית קהילה יהודית חזקה לא הייתה בין האתגרים שאפיינו את הקומוניסטים היהודים, אולם תקוותם להשתלבות כוללת בחברת הרוב, לחיים "בצוותא" עם הפועל המקסיקני, הועמדה בספק כבר מתחילת דרכם. יתר על כן, מהלך ההתפתחות הפוליטית-אידיאולוגית במקסיקו בכלל, ושל השמאל בתוך זה, הגביל וצמצם עד מאוד את מרחב פעילותם של הקומוניסטים. ב-1935 הוקם במקסיקו ה"יוגנט געזביר [געזעלשאפט פאר בירובידג'אן]" אשר כיוון את פעילותו לפיתוח תודעה "פרוגרסיסטית" בקרב היישוב היהודי כאמצעי לקרבו לחברת הרוב. מעניין לציין כי קצב התפתחותם של הגורמים הקומוניסטיים במקסיקו חרג מדפוסי ההתפתחות של הקומוניסטים היהודים במקומות אחרים. פיתוח רעיון בירובידג'אן בשנת 1935, אחרי הטיהורים בברית המועצות, יש בו כדי להתמיה. וכפי שיפורט להלן, הקדימה תמיכתם בלאומיות היהודית והתפשרותם עם הציונים את תהליך ההתקרבות לציונות שהורגש בקרב הקומוניסטים היהודים מאוחר יותר בתפוצות האחרות. זהות לאומית נתפרשה להם כזהות תרבותית במתכונת האידישאית אשר פותחה באירופה.

על אף ההבדלים הארגוניים והרעיוניים שביניהם, נאלצו כל הזרמים היהודיים, להתמודד עם הצורך בהקמת מסגרות מרכזיות להגנת היישוב היהודי וייצוגו כלפי חברת הרוב. ביטויים אנטישמיים שמקורם בקבוצות ימניות-לאומניות, שהיו באופוזיציה למשטר השמאלני-עממי של הנשיא לאזארו קרדנס (Lázaro Cárdenas), שללו את הנוכחות היהודית במדינה בנימוקים של תחרות כלכלית עם האוכלוסייה המקומית ותוך הדגשת זרותם של היהודים.¹¹ דווקא המדיניות השמאלנית-לאומנית של משטר זה, הן כלפי פנים והן כלפי חוץ, היא שהחריפה את האקלים הקסנופובי שרווח באותה תקופה במקסיקו. מדיניות זו התבטאה, בין היתר, בנעילת שערי מקסיקו בפני הגירה יהודית: בחוק האוכלוסייה של שנת 1936 הודגש כי תנאי להגירה הוא השתייכות אתנית התואמת את אופייה של האוכלוסייה המקורית.¹²

עלייתו והשתלטותו של הנאציזם באירופה וההדים שהיו לכך במקסיקו, התפתחות הלאומיות המקסיקנית, ומהלך המאורעות בעולם היהודי הגבירו את הצורך בפעולה משותפת של כל המסגרות היהודיות, והביאו להקמת הוועד המרכזי ליהודי מקסיקו (ה'Comité Central

(Israelita) בשנת 1938, שאיגד 27 ארגונים יהודיים תחת קורת גג אחת. הפעילות במסגרת משותפת הביאה את הזרמים בהכרח לידי עימות, הן בציר האידיאולוגי והן בציר הארגוני. עימות זה בא לידי ביטוי ברור בוועד המרכזי, בתהליך הממושך של הקמת קהילה אשכנזית מרכזית, וגם, כאמור, במסגרת המגבית המאוחדת.

ד. טענות הבונדאים

במרץ 1945 הודיע ה"פארייניקטער שטאטישער קאמיטעט" (הוועד הארצי המאוחד) – אשר הוקם למטרה מיוחדת זו, על החלטתו להפעיל מגבית מאוחדת למען הצלתה ושיקומה של יהדות אירופה.¹³ מטרת המגבית הייתה לגייס שלושה מיליון פזות, אלא שלא עלה בידה לגייס אלא כמחצית מהסכום המצופה. מאמצי איחוד הכוחות הבלוטו מציאיות של פולמוס, ומהלך פעילותו של הוועד המארגן והצלחותיו המוגבלות עוד הגבירו פולמוס זה. הבונדאים טענו כבר מתחילת הדרך שהציונים מנעו את הפעלת המגבית במסגרת הוועד המרכזי ליהודי מקסיקו, שם הוצע לראשונה להקימה. ואכן כבר בשנת 1938 הועלתה ההצעה בוועד המרכזי לתאם את מאמצי ההתרמות, המגביות והקרנות.¹⁴ ההצעה הפכה לאחר זמן לדרישה מפורשת לאיחוד הכוחות כדי ליעיל את איסוף הכספים ולהפסיק את קיומן הנפרד של מגביות וקרנות דבר שגרם לכפילות, לסרבול הפעולה ולעייפות התורמים. הציונים ביקשו או שלא לכלול את הקרנות הלאומיות בהסדר זה. טענתם הייתה שהללו מהוות אמצעי רב-חשיבות להחדרת תודעה לאומית בקרב יהודי מקסיקו, שעשויה להבטיח המשכיות וסולידריות יהודית, מעבר לעצם ההישרדות.¹⁵

משהוקם ועד מיוחד על יד "נדחי ישראל" – הארגון הקהילתי הגדול ביותר בקרב האשכנזים במקסיקו – להפעלת מגבית זו, האשימו הבונדאים את הציונים כי הם פועלים במסגרתו מתוך כוונה לחבל בהשגת היעד המבוקש. יתרה מזו, לדידם הייתה השתתפותם של הציונים מכוונת בעיקר להבטיח את חלקו של הקונגרס היהודי העולמי בכספים, ובכך לפגוע במעמדו של הג'וינט, אשר נתפס בעיני הבונדאים כמכשיר העיקרי להצלת יהדות אירופה. הוויכוח לגבי מקומו של הקונגרס היהודי העולמי שיקף פולמוס קודם: מאז הצטרפותו של הוועד המרכזי של יהודי מקסיקו לקונגרס טענו הבונדאים שהוא איבד את אופיו כגוף המייצג את כל הזרמים והפך להיות חלק מהממסד הציוני. הבונדאים טענו, שמאז הוועידה הקונטיננטלית שארגן הקונגרס היהודי העולמי בשנת 1941 באטלנטיק סיטי התחייבו הציונים התחייבות מלאה כלפי ארגון זה.¹⁶ הבונדאים הזכירו בהקשר זה את ביקוריו של נחום גולדמן במקסיקו ואת הצהרתו שיהדות אירופה תיעלם במשך המלחמה וייוותרו רק יהודי אמריקה והיישוב בארץ-ישראל.¹⁷ הבונדאים פירשו הערה זאת כוניתה של יהדות אירופה.

ביקורת זו של הבונדאים עלתה בקנה אחד עם טענתם הכללית כנגד הציונים על הזנחה, כביכול, של יהדות אירופה בשעה שניתן היה עדיין להצילה. תחת זאת העדיפו הציונים, לדברי הבונדאים, להתרכז בנושאי הקרנות ובמגביות לבניית היישוב היהודי בארץ-ישראל,¹⁸ ובנו את יוקרתם על חורבותיה של יהדות אירופה. "לא היינו שותפים למדיניות הגבוהה של הציונים, שביקשו לצבור הון פוליטי למען מדינה יהודית בארץ-ישראל על חשבון

הטרגדיה הגדולה של העם היהודי בגלות", נאמר בביטאון הבונדיסטי פארויס מחודש אוקטובר בר 1945, ובמאמר אחר, מאותה שנה שבה והועלתה הטענה שתביעת הציונים לצאת את אירופה לא רק שתוכיח את הצלחת האנטישמיות והנאציזם, אלא גם תגרום את סופה של התרבות היהודית, משום שאין כוחם של היישובים היהודיים בארץ-ישראל ובאמריקה להבטיח המשך לתרבות זו.¹⁹

ההשקפות האידיאולוגיות בדבר המשכיותו של העם היהודי ועתידו, השתלבו אפוא בתחרות של נושאייהן על מקומם והשפעתם בפקוח על המשאבים הכספיים. הבונדאים הזכירו בהקשר למגבית זו את המגבית לפליטים יהודיים מפולין שהופעלה ב־1940 על ידי שליח קרן היסוד, מיכאל גרייבר, ושנועדה לרכישת כרטיסי אונייה עבור פליטים. על פי טענתם, העמידו הציונים אז תנאי להצלחתם של עשרת אלפים יהודים מפולין שמצאו את דרכם לרומניה, שיעלו דווקא לארץ-ישראל. עובדה זו הוכיחה, לדבריהם, שהצלת יהדות אירופה לא שימשה בידי הציונים אלא רק סיסמה לחיזוק הקרנות הלאומיות לתועלתם.²⁰

סוג נוסף של טענות הבונדאים התייחס לפעולת הציונים במסגרת הקהילה היהודית: גישתם למגבית המאוחדת שיקפה, לדבריהם, ניסיון להשתלט על עמדות המפתח של המוסדות היהודיים במגמה לנצלם לטובת האינטרסים המיוחדים שלהם, תוך הצגת התוכנית הציונית כתוכניתה של הקהילה כולה. הבונדאים ערערו על מקומם הבולט של הציונים בוועד המרכזי של יהודי מקסיקו ובארגון הקהילתי "נדחי ישראל" ומתחו ביקורת על תהליך בחירת הנציגים לוועידת אטלנטיק סיטי, בציינם שהשלושה שנבחרו היו ציונים והללו התיימרו לייצג את הקהילה כולה.²¹ ועוד טענו, באורח כוטה יותר, כי הציונים רק חולמים על מדינה בארץ-ישראל אך למעשה הם חיים בגלות: הם רואים בארץ-ישראל פתרון נאות ליהדות אירופה אך לא יעד ומטרה לעצמם.²² במקביל לטענתם שרעיון השחרור הלאומי הוא בבחינת אוטופיה, והדוגלים בו מנותקים בהכרח מהמציאות, ראו הבונדאים בפעילותם של הציונים פרגמטיזם ו"אופורטוניזם" אשר התבטא בניהול "מדיניות-על", הבנויה על קיום שיתוף פעולה עם הגורמים הקומוניסטיים.²³

ה. עמדות הקומוניסטים

המגבית של 1945 חרפה את הביקורת של הבונדאים נגד הקומוניסטים ונגד שיתוף הפעולה בין הציונים והקומוניסטים. הסבר אחד לביקורת זו ניתן למצוא בהתנגדותה של "הפאלקס ליגע" – הליגה העממית הקומוניסטית – למגבית המאוחדת ולשיטת חלוקת הכספים. לדעת הליגה, היה צורך להימנע מהקמת ועד למגבית המורכב על יסוד מפלגתי, ובמיוחד כשמקומו של הבונד בו לא עמד בשום יחס לכוחו הריאלי.²⁴ אולם במקביל למגבית המאוחדת ניהלה הליגה העממית מגבית משלה להקמת בית יתומים בכירובידוֹאן לזכרו של קונסטנטין אומנסקי (Umansky), מי שהיה שגריר ברית המועצות בארצות הברית ובמקסיקו. הליגה דגלה בתמיכה ישירה בברית המועצות, וקו זה בפעילותה קיבל תנופה עם ביקורם במקסיקו באוגוסט 1943 של הסופר איציק פֶּפֶר והשחקן שלמה מיכאלס, שליחי הוועד היהודי האנטי-פאשיסטי שסטלין הקים.²⁵ הליגה, שהגדירה את עצמה כארגון בלתי מפלגתי שיעדו העיקרי

תמיכה בצבא האדום ובמלחמתה של ברית המועצות בפאשיזם, כללה בתוכה גם גורמים ציוניים. המישורים בהם שיתפו הגורמים הקומוניסטיים והציונים פעולה ביניהם היו שונים ומגוונים, וכללו גם הופעות פומביות, כגון זו שארגנה הליגה לציון השנה השנייה לפלישה הנאצית לברית המועצות. באירוע זה השתתף נתן ביסטרצקי, שליח קרן היסוד שביקר באותם ימים במקסיקו, שהרצה שם על היישוב בארץ ועל מצב היהודים בברית המועצות.²⁶ נושא היישוב היהודי בארץ-ישראל היה המוקד בו הקפידו הן הציונים והן הקומוניסטים להבהיר היטב את עקרונות היסוד שלהם, שאי אפשר היה לפשר ביניהם. הקומוניסטים טענו שהמשך קיומו של העם היהודי איננו תלוי בלעדית ביישוב היהודי בארץ-ישראל אלא גם ביישוב בכירובידג'אן או בגולה כולה, בתנאי שיישובים כאלה יוכלו להקים יהדות חדשה בעלת אופי פרוגרסיבי. לעומתם, הבחינו הציונים בין תמיכה במלחמתה של ברית המועצות ובצבא האדום ובין גישתם לפתרון הסובייטי לבעיה היהודית, דהיינו, ליישוב היהודים בכירובידג'אן.²⁷

פרק מעניין בפני עצמו הוא שיתוף הפעולה עם גורמים קומוניסטיים שהיו מחוץ לליגה העממית, כגון אנשי ה־"Bewegung Freies Deutschland" (תנועת גרמניה החופשית), האגודה הספרותית-הפוליטית שהוקמה ב־1942 על ידי פליטים אנטי־פאשיסטיים שהגיעו למקסיקו מאירופה המרכזית. אנשי אגודה זו היו ברובם חברים פעילים במפלגות הקומוניסטיות בגרמניה ובאוסטריה, ובהגיעם למקסיקו חל שינוי משמעותי בהשקפותיהם. הם עברו מהתנגדות רדיקלית לחיים יהודיים ומשלילת הציונות להכרה בשאיפות הציונות ותמכו בזכות הציונות להיות מוכרת כביטוייה הלגיטימי של הלאומיות היהודית. תמיכתם ברעיון הקמת מדינה יהודית ושיתוף הפעולה שלהם עם גורמים ציוניים ועם הקהילה בכללה חרג, כאמור, מדפוס היחסים שהתפתחו בדרך כלל בין הפליטים הקומוניסטים לבין הקהילות היהודיות ביתר מדינות אמריקה הלטינית. שיתוף פעולה זה הקדים במספר שנים את התמיכה הקומוניסטית בציונות. היא התאפשרה כתוצאה מהטקטיקה של הקמת חזית עממית בכל מקום שהדבר היה ניתן. מצב מיוחד זה הוסבר כפועל יוצא של האווירה החופשית אשר שררה במקסיקו כלפי הפליטים בכלל, וכתולדה מכך שהציונים והמוסדות הקהילתיים הכירו בתרומתם של הפליטים ממרכז אירופה לחיי התרבות של הקהילה כולה.²⁸

נראה עם זאת שיש להסביר מצב זה גם לאור תהליכים חברתיים ופוליטיים אשר אפיינו את החברה המקסיקנית בכללה, ואשר הטביעו את חותמם על השמאל המקסיקני, לרבות השמאל היהודי והגבילו באורח קיצוני את מרחב פעילותו. התהליך האחד, מקורו במשבר שפגע במפלגה הקומוניסטית המקסיקנית מאז ועידתה הלאומית השמינית באוקטובר 1940, בה הוחלט על טיהורים שהביאו לגירוש מנהיגיה וחבריה שהואשמו בסטיות טרוצקיסטיות. גירושם אלו הביאו בהכרח להסתגרות ארגונית שנתלוותה לה גם חולשה אידיאולוגית: המפלגה הקומוניסטית מצאה את עצמה בפרשת דרכים לנוכח המהפכה המקסיקנית ופירוש משמעותה והשלכותיה לעתיד. היא אימצה את הגישה הרשמית שלא הותירה אלא לבחור באחת משתי האפשרויות: או שמסייעים למהפכה או שמסייעים למהפכה שכנגד. הקומוניסטים החליטו שיש לתמוך במהפכה.²⁹

את חולשתה הארגונית והרעיונית של המפלגה הקומוניסטית יש לראות על רקע התהליך

הרחב יותר של הצלחת המשטר לא רק לארגן ולפקח על המעמד העובד אלא גם לכולל במדיניותו ובדעותיו תכנים עממיים. מצב זה העמיד מחסום בפני אידיאולוגיות וארגונים פוליטיים שעמדו מחוץ לשלטון, והשפיע בהכרח על הפליטים הקומוניסטים, ועל השמאל היהודי כולו, בכך שהותיר את המרחב הקהילתי היהודי בלבד לתחום הפתוח לפעילותם.

1. מדיניות הציונים

הפולמוס בין הציונים למתנגדיהם, הושפע לא מעט מתפיסתם השונה את מקומם של היהודים בחברת הרוב ואת מעמדם האזרחי.

הקומוניסטים, אשר ביקרו את הציונים על התעלמותם מן החברה המקסיקנית, ועל שצמצמו את פעילותם לגיוס כספים בלבד, ביקשו להשתתף השתתפות מלאה בחברת הרוב תוך מעורבות בתהליכים פוליטיים. בסופו של דבר לא הצליחו לתת ביטוי מעשי לשאיפתם זו, מעבר לתמיכה במועמד המפלגה הרשמית לנשיאות³⁰ ובאותה עת איבדו גם את השפעתם במישור הקהילתי. הבונדאים, שביקשו מעורבות רבה עוד יותר בחברת הרוב – "אין אנו אורחים במקסיקו אלא אזרחי קבע" – טענו,³¹ נאלצו לגלות שיכולת פעילותם ברחוב הכללי היא אפסית. משפנו לבניית קהילה יהודית חזקה ואוטונומית נתקלו בעובדה, שהציונים כבר תפסו את עמדות ההנהגה הקהילתית. על כן הם ריכזו את מירב מאמציהם בפיתוח תרבות אידיש והשפיעו כך על עיצוב התכנים של "החיים היהודיים". בניגוד לשני זרמים אלה, הסבירו הציונים את עמדתם בדבר מעמד היהודים במקסיקו במושגים שנשענו במידה גדולה הרבה יותר על המאפיינים המבניים של החברה המקסיקנית מזה, ושל היישוב היהודי, מזה. לדעתם, הייתה דווקא האחדות הלאומית-ציונית יכולה להתקבל על דעת חברת הרוב ועל כן הייתה הבסיס היחיד שעליו יכול היישוב היהודי במקסיקו להתקיים. משום כך לא הייתה כל סתירה בין הפעילות הציונית וההיענות לצרכי הקיום הקהילתי. טענתם כלפי השמאל הייתה שבמקסיקו בה היישוב היהודי קטן, אין לדבר על פרולטריון יהודי. ולאור אופייה האינדר-אמריקאי והלאומי-עממי של חברת הרוב, משקפים רעיונות השמאל בדבר הצורך להתערות בו רק דפוסי מחשבה מן העבר האירופאי שבמקסיקו איננו רלוונטי. תשובת השמאל לבעיות הקיום היהודי במקסיקו היא אנכרוניסטית ומובילה רק לפילוג האחדות הלאומית הכלל-יהודית, ולפיצולה של היהדות המקסיקנית.³²

בשעה שהשמאל היהודי פנה להתערות בחברת הרוב, מבלי למצוא בה את מקומו, כיוונו הציונים – אשר היו מודעים מראשית שנות ה-40 לחשיבותן הגוברת של מדינות אמריקה הלטינית בתהליך המאבק המדיני על הקמת המדינה – את כל קשריהם עם חברת הרוב למגמה לגייס את תמיכתה במאבק הציוני. ואכן עלה בידם לפרוץ דרך ולהגיע לשיתוף פעולה עם אישים וגורמים שונים, לא רק בקרב אנשי השלטון אלא גם בחוגי השמאל המקסיקני. ב-1945 כוונה פעולה זו להקמת הוועד המקסיקני למען ארץ-ישראל, בו נטלו חלק חשוב גורמים פרוגרסיסטיים כמו ויסנטה לומברדו טולדנו (Vicente Lombardo Toledano), מנהיג הפוע-לים המקסיקנים ויושב ראש איגוד הפועלים הלטינו-אמריקני. תמיכתו ברעיון הקמת המדינה היהודית הובעה בשם חמישה מיליון פועלי היבשת כולה.³³

מאז ראשית פעילותם ראו הציונים בקהילה היהודית את זירת פעילותם המרכזית. הם אכן התנגדו לאיחוד כל הגורמים העוסקים בגיוס כספים והתנגדות זו נבעה מרצונם למנוע פעילות שתיראה כפילנטרופית גרידא ותאבד את אופייה הפוליטי. הכוונת המשאבים ליעדים הציוניים, כפי שבא הדבר לכיטוי בפעילות הקרנות הלאומיות, שיקפה את עקרונותיה המרכזיים של הציונות: דאגה לעם היהודי כולו – כולל יהדות אירופה – ולא רק ליישוב היהודי בארץ-ישראל, הגם שארץ-ישראל היא הפתרון לבעיית היהודים והיא שאמורה להביא לנורמליזציה של מצב העם היהודי כולו.³⁴

הציונים הפיצו עמדה זו בקרב יהודי מקסיקו מתחילת שנות ה-40, והדגישה במהלך המגבית של 1945. ואולם, הם היו אנוסים להתמודד עם כוחם של ארגונים אחרים, לא ציוניים, בפעילות של גיוס כספים. אם נתבונן במפעל של רכישת כרטיסי האוניה שאורגן על ידי שליח קרן היסוד ב-1940, שנמק בצורך להציל 10,000 פליטים יהודים, נמצא שהוא הוצדק כלפי המוסדות הציוניים בארץ בנימוק שמטרה מוצהרת זו נועדה לגייס את תמיכתם של הגורמים הלא-ציוניים. נאמר אז שהיות שתשעים אחוזים מהאוכלוסייה האשכנזית במקסיקו הם יוצאי פולין, הופנו תרומותיו של היישוב המקסיקני למפעליו של הג'וינט; ולכן, אם רוצים הציונים להשיג את תמיכת הציבור, עליהם לשים את הדגש על בעיית יהדות אירופה.³⁵ ביחס ליהדות המקומית, הקפידו הציונים להבדיל בפעילות לגיוס הכספים בין דרישותיה של התנועה הציונית לבין דרישות הקהילה. במישור התיאורטי הם טענו, כאמור, שלא רק שאפשר, אלא גם צריך לשלב בין המישורים, אף ששילוב כזה לא היה נעדר סתירות. אולם דווקא משום שהתפתחות היישוב היהודי המקסיקני הייתה, לדעתם, קשורה בהתפתחות המפעל הציוני, הם ראו בשמירת צביונו הציוני ובתרומות הישירות לציונות גורם העולה בחשיבותו על הצרכים המקומיים. יחד עם זאת הם ביקשו להשיג שיווי משקל בין שני המוקדים הללו, ארץ-ישראל ומקסיקו. הקושי שבסתירה זו בא לידי ביטוי מובהק במגבית המאוחדת.

על סמך הניסיון שנרכש ב-1945, ועל אף השגיה המוגבלים של המגבית המאוחדת בשנה היא, הפך רעיון איחוד הכוחות לרעיון מקובל אם גם טעון מחלוקת בחיים הקהילתיים. ב-1948 אורגנה מגבית מאוחדת שכללה את הקרנות הלאומיות – קרן היסוד וקק"ל, ארגונים כלל-יהודיים ומטרות מקומיות.³⁶ השתתפו בה 24 מוסדות וארגונים. ואולם, משהסכימו הציונים להשתתף בה, ולאחר שאף נבחר לעמוד בראשה ציוני, יושב ראש הקק"ל, הפעילו הנהלת הסוכנות היהודית, הלשכה הראשית של הקק"ל והנהלת קרן היסוד בירושלים, לחץ רב למנוע מגבית זו. "אנו מתפלאים שיכולתם להרשות ששתי קרנותינו הלאומיות העיקריות יוכנסו לקדירה אחת עם עוד 22 מוסדות שככל שתהיה חשיבותם גדולה לעצמם, אין להרשות להעמידן בשורה אחת עם הקרנות שהנן התורמים הראשיים במעשה ובניין תקומתנו הלאומית."³⁷ כך כתבו אז מהנהלת הסוכנות היהודית בירושלים אל הציונים במקסיקו. החשש היה שמא תהווה המגבית המשותפת תקדים. פיצול או איחוד הפעילות של גיוס הכספים עלתה שוב ב-1949, כאשר בעקבות ארגון פעולה מיוחדת למען ה"הגנה", התפתח פולמוס חריף בקרב הציונים עצמם, בשאלת התיאום בין הקרנות והמפעלים הציוניים, ובינם לבין הבונד-אים, בשאלת הניגוד שבין צרכי הציונות לבין הצרכים המקומיים והכלל-יהודיים.³⁸ בשנת 1952/3, משלא הצליחו הגורמים הציוניים בניסיונם להפריד בין מגביות לצרכים מקומיים

ובין המגביות של הקרנות הלאומיות, הוצגה המגבית המאוחדת כ"מגבית מאוחדת – קרן היסוד", כשכותרת המשנה שלה "ישראל, צרכים מקומיים ועזרת חוץ". בעקבות הגדרה זו, פרשו אז הבונדאים מן המגבית.³⁹

רק בשנת 1954 הושגה ההפרדה בין הגבייה למען הקרנות הלאומיות לבין זו שלמען הצרכים המקומיים ולמען הארגונים הכללי-יהודיים. הדבר נראה או לציונים כהישג, שיבטיח את ייחודו של המפעל הציוני וכיטיי להתגברות על בעיות המשמעת בתוך התנועה הציונית. הבונדאים, מצדם, הצדיקו מהלך זה, והציגו אותו כהישג העתיד להבטיח "שחרור היישוב מצילה של הציונות".⁴⁰

ז. "כיבוש הקהילות" והגמוניה

למגבית המאוחדת נודע מקום מרכזי כזירה פוליטית במשך כל העשור של שנות החמישים, שבהן התהוותה המסגרת הקהילתית המרכזית של היישוב האשכנזי במקסיקו. ההתמודדות התחוללה בין שני הגופים העיקריים ביישוב המקסיקני האשכנזי – הוועד המרכזי של יהודי מקסיקו, שהוקם כאמור כנציגות פוליטית של היישוב והגרעין הקהילתי האשכנזי "נדחי ישראל".

גורמים בונדיסטיים עלו כבר ב-1945/6 את הרעיון להקים קהילה מרכזית. הם ראו בארגון זה לא רק פתרון לצרכים ארגוניים גרידא, אלא גם תנאי הכרחי להקמת יישוב אוטונומי וחזק. עם זאת הביעו הבונדאים כבר אז את חששם מפני השתלטות ציונית אפשרית על עמדות הנהגה ב"נדחי ישראל".⁴¹ באותה תקופה תפס ה"גצעזעלשאפט פאר קולטור און הילף" הבונדיסטי מקום מרכזי, אך גם ל"פאלקס ליגע" הקומוניסטית היה מקום חשוב בפיתוח תרבות אידיש, שהייתה על פי תפיסתם עיקר מהותה של הלאומיות היהודית. בשנת 1957, משהלכה והתגשמה הקמתה של הקהילה, האשכנזית המאוחדת, התנגדו הבונדאים להרכב הוועדה שהוצעה לכינון הקהילה, שבה השתתפו נציגים של "נדחי ישראל", הוועד המרכזי, הפדרציה הציונית ובלתי מפלגתיים. התנגדותם גרמה, שבוועדה המכוננת שהוקמה השתתפו גם הבונדאים וכן נציגי המוסדות שעמדו להיות נתמכים על ידי הקהילה. ואומנם, מתוך 54 חברי הוועדה המכוננת, אשר הפכה להיות מועצת הקהילה, "הרוב המכריע היה ציוני או נטה לציונות".⁴² ואולם בראש המחלקה לתרבות עמדו הבונדאים.

הקמת הקהילה המאוחדת – שכמו גרעינה הראשון גם היא נקראת "נדחי ישראל", הייתה גולת הכותרת של הנסיונות לריכוז ולאחדות, שראשיתן בתחילת תולדות היישוב היהודי במקסיקו.

הציונים, שהתרכזו בראשית פעילותם כמגביות למען הקרנות הלאומיות, היו מודעים גם לעובדה שפעילות זו באה על חשבון ההיבט האידיאולוגי הציוני שאותו הוניחו. על כך העידו שליחים ציוניים שביקרו במקסיקו וכן פעילים ציונים מקומיים.⁴³ משביקשה לעצמה המנהיגות הציונית פעילות רחבה יותר, היא מצאה אותה בהתפתחותם של המוסדות המרכזיים. ואכן, משנות הארבעים היו המנהיגים הציוניים מודעים לכך כי "הפעילים שבין המנהיגים הציוניים הם גם מנהיגי היישוב כולו. השפעתה של הציונות גברה בכל מקום...". אבל תחושה

זו שררה במקביל להכרה כי עמדה זו הושגה "על אף העובדה שהחוגים היהודיים הלא-ציוניים ואוהבי שפת אידיש וספרותה מהווים את חוט השדרה של החיים היהודיים כאן".⁴⁴ מכאן מתבקשת השאלה מהו היחס שבין שליטה מוסדית לבין עיצוב החיים היהודיים, בין שליטה להשפעה? לשון אחר: מהם יחסי הגומלין, ואף הניגודים, בין "כיבוש קהילה" לבין "בניית הגמוניה"?

חשיבותו הגוברת של מושג ההגמוניה בתיאוריה הפוליטית, כמימד-משנה של המושג הכולל של הנהגה, נובעת מההכרה במרכזיותם של התהליכים האידיאולוגיים במסגרת מכלול התופעות החברתיות-פוליטיות המודרניות. המושג בא להדגיש את כושרה ה"אינטלקטואלי-מוסרי" על-פי מושגיו של אנטוניו גרמשי (Gramsci) – של ההנהגה הפוליטית, לגבש השקפת עולם אחידה ומאחדת, אשר תהיה ביטוי לחברה כולה. תהליך זה דורש מן הגוף השואף למעמד הגמוני גמישות המתבטאת ביכולת להרחיב ולהקריב תכנים רעיוניים ואינטרסים מיידיים, ולאמץ את הערכים והאינטרסים של סקטורים אחרים.⁴⁵ התהליך, המתרחש בעיקרו במישור האידיאולוגי, פירושו יצירת סינתזה, מיזוג בין תכנים אידיאולוגיים של קבוצות חברתיות, כשעקרונותיה הבסיסיים של הקבוצה השואפת למעמד הגמוני פועלים כעקרון שליט.

הגמוניה, על כן, מטבע הגדרתה, אין כובשים אלא בונים. ואומנם, שני היבטים קשורים זה בזה. "כיבוש קהילה" על ידי הציונים מקבל משנה חשיבות לאור מרכזיותו של המימד הארגוני בתהליך בניית יישוב חדש, גיבושו ומיסודו, תהליך בו פעלו, כפי שראינו, תנאי החברה המקסיקנית ככוחות הממריצים להתקרבות בין הציונות לבין מתנגדיה משמאל. שיתוף פעולה תוך מאבק – הן בין עסקנים, הן על עמדות מפתח והן בין השקפות אידיאולוגיות שונות – מאפיין את היישוב היהודי במקסיקו. לצד התקרבות תוך התפשרות פרגמטית במישורים רבים, יש גם קיטוב בין הזרמים, כפי שהתבטא הדבר בצורה מובהקת במערכת החינוכית ביהדות מקסיקו.⁴⁶

עם זאת, צלחה דרכו של הרעיון הציוני כעיקרון שליט ומאחד. מעמדה של הציונות חוזק הן על ידי מהלך המאורעות בעולם היהודי והן מכוח מעמדו האזרחי של היהודי בחברת הרוב המקסיקנית. תוך מאבקה על ההגמוניה, יצרה הציונות השקפת עולם אשר כללה בתוכה תכנים רעיוניים של השמאל, עליו היא נשענה במידה רבה בתחום התרבותי, הבונה "חיים יהודיים". חיובו וחיזוקו של היישוב היהודי במקסיקו על ידי הציונים הביא בהכרח לקרבה בתכנים אידיאיים הנוגעים ל"הווה", כש"המטרה הסופית" נשארה הגורם המפלג את הזרמים השונים. מציאות זו שיקפה, בחלקה, תהליך שראשיתו בשחר התפתחותה של הציונות באירופה, ובחלקה קיבלה היבטים חדשים: המתח המתמיד שבין ה"מטרה הסופית" ובין "עבודת ההווה", על רקע התגבשותן של הציונות מכאן ומתנגדיה משמאל, מכאן.

הערות

1. צבי שכנר, "בדרכים לא מקבילות. השוואת תולדות ההתארגנות הקהילתית ביהדות האשכנזית של מכסיקו וארגנטינה, 1930-1957". עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך באוניברסיטה העברית, ירושלים, תשל"ח, עמ' 121-128.
2. על התפתחותה ההיסטורית-מדינית של אמריקה הלטינית, ראה: Tulio Halperin Donghi, *Historia Contemporánea de América Latina*, Madrid 1969.
3. Moises Gonzalez Navarro, *Población y Sociedad en México, 1900-1970*, México 1974, 2 vols. פרקים 8, 9.
4. David Brading, *Los Orígenes del Nacionalismo Mexicano*, México 1985; Frederick C. Turner, *La Dinámica del Nacionalismo Mexicano*, México 1971.
5. על הקמתה והתפתחותה של המפלגה המהפכנית, ראה: Miguel Osorio Marban, *El Partido de la Revolución Mexicana*, México 1970, 2 vols.
6. Secretaría de Economía Nacional, *VI Censo de Población, 1940*, Dirección General de Estadística; Tuvia Maizel, "Judíos en México Materiales Demográficos," en: Leon Sourasky, *Historia Salomon Kahan*, "The Jewish ;277-273 עמ' ,de la Comunidad Israelita de México, México 1965 -256 עמ' ,Community in Mexico," *Contemporary Jewish Record*, (New York). 1940, Vol. III:3 260.
7. על תנאי ההתפתחות הכלכלית, ראה: Clark Reynolds, *The Mexican Economy: Twentieth Century*; T. Maizel, *Structure and Growth*, New-Haven 1970 שם.
8. סימנים להתליך זה ניתן למצוא במתכונת ההתפתחות של ארגוני הנוער האשכנזיים. מול ה-Young Men Hebrew Association (י.מ.ה.א.), הדובר אנגלית, אשר נוסד על ידי מהגרים יהודיים שהגיעו למקסיקו מארצות-הברית, נוסד ה"אידישע קולטור געזעלשאפט", אשר במסגרתו פעלו ביחד גורמים בונדאיים, קומוניסטים, פועלי-ציון וציונים-כלליים. הגורמים הציוניים פרשו מארגון זה, פנו לי.מ.ה.א. והפכו אותו ל"אידישע יוגנט געזעלשאפט". באותו זמן פירקו הקומוניסטים והבונדאים את ה"קולטור געזעלשאפט". הקומוניסטים יסדו את ה"ראדיקאלער ארבעטער צענטער" והבונדאים פנו ל"יוגנט געזעלשאפט", פרשו ממנו ויצרו את ה"ראדיקאלער פאראייניגונג" אשר הפך במהרה ל"אידישער קולטור צענטער". ראה: ז. שניאדאלער, "אידישע יוגנט ארגאניזאציעס אין מעקסיקע", ויבילי אויסגאבע פון "דער וועג", 1940, עמ' 79-84: מ. גליקאווסקי, "צו דער געשיכטע פונם געדורקטן אידישן ווארט אין מעקסיקע" (זכרונות, דאטען און כראנאלאגיע), שם, עמ' 29-38.
9. ראה בארכיון הציוני המרכזי (אצ"מ), S5/481, דר"ח על "מצב הציונות בארצות אמריקה הדרומית והמרכזית", המבוסס על נסיעתו של השליח ד"ר יוריס למקסיקו, בשנת 1941.
10. כבר ב־1928 הצהירו הציונים ששאיפתם היא להחזיר תודעה לאומית ליישוב היהודי ולשמש לו "מנהיגות הקובעת את דמותו ודרכו." ביולטין מס' 1 של ה"ידישע יוגנט געזעלשאפט", 1928. ראה: שניאדאווער, שם עמ' 81.
11. Nathaniel and Sylvia Weill, "La Reconquista de México (Los días de Lázaro Cárdenas)." en: *Problemas Agrícolas e Industriales de México*, VII, 4, pp. 117-360.
12. Haim Avni, "The Role of Latin America in Immigration and Rescue during the Nazi Era (1933-1945)," *Colloquium Paper*, Woodrow Wilson Center, 1986.
13. די שטימע, 24.3.1945, עמ' 5.
14. פרטוקולים של הוועד המרכזי ליהודי מקסיקו (קאמיטע סענטראל), 20.11.1938 ר-12.1938.
15. ישעיהו אוסטרין, די ציאניסטישע באוועגונג אין מעקסיקע. פראבלעמען, דערגרייכונגען, אויפגאבן, מקסיקו, 1957, עמ' 37-69.
16. י. זאכאריאש, "וואס ווערט אונז די פארייניקטע אקציע פאר רעטונג און אויפבוי", פארויס, סעפטעמבער-אקטאבער 1945, עמ' 5: שם, פ. גוטמאן, "אפקלאנגען פון דער לעצטער פארזאמלונג פון יידישן צענטראל-קאמיטעט", עמ' 10: ס. צ., "דאס יידישע מעקסיקע פאר די יידן אין אייראפע", פארויס, ינואר

הפולמוס בין הציונים לבין מתנגדיהם משמאל במקסיקו

- 1945, עמ' 8. שם, עמ' 9-10.
17. י. זאכאריאש, "ווער איז שולדיק אין דער שוואכער רעטונג ארבעט? (צו דר' נחום גאלדמאנס קומען צו 3טן מאל קיין מעקסיקע)", פארויס, יולי-אוגוסט 1944, עמ' 7.
 18. שם, שם; "צווי יאר פארויס", פארויס, סעפטעמבער-אקטאבער 1944, עמ' 1-3.
 19. ש. צפת, "מיטן פנים צו דער ווירקלעכייט", פארויס, סעפטעמבער-אקטאבער 1945, עמ' 2-3; יעקב פאט, יציאת אירופע", פארויס, אפריל 1945, עמ' 5-11.
 20. ח. בעליקנד, "דער פסיכאז אויף דער יידישער גאס הויבט שוין אן געבן זיינע פרוכטן", פארויס, סעפטעמבער-אקטאבער 1945, עמ' 8.
 21. י. זאכאריאש, "וואס וואערט אונז...", שם; "די פארייניקטע אקציע פאר רעטונג און אויפבו", פארויס, סעפטעמבער-אקטאבער 1943.
 22. ש. צפת, "אן ענטפער אויסטראקן", פארויס, מערץ 1945, עמ' 9; י. זאכאריאש, "אונזער פליכט פארן לנד", פארויס, יוני 1944.
 23. י. אייבראמס, "פאלקס-ליגע אדער קאמוניסטישע ארגאניזאציע?", פארויס, סעפטעמבער-אקטאבער 1945, עמ' 6-8.
 24. מיסקי הירש, "די אקציע פאר דריי מיליאן פעזעס", פרייוועלט, 11.5.1945, עמ' 4; מ. קאראנע, "דריי מיליאן... אדער סאנקציעס", שם, 22.6.1945; "דער דריי מיליאן קאמפיון... צו וועמען", שם, 20.7.1945.
 25. פרייוועלט, 23.2.1945, "אין דאן ראקע איז אריין א דבוק פון דאביו", שם, 13.4.1945, עמ' 6; על ביקורם של אציק פעפער ושלמה מכאעלס, ראה "ליגע פון פריינט פון ראטן פארבאנד", פרייוועלט, מאי 1945.
 26. הופעה פומבית שהתקיימה ב-4 יולי 1943 בתיאטרון "לס ארטס", פרייוועלט, אוגוסט 1943, עמ' 4.
 27. מיסקי הירש, "אלטע און נייע אידישקייט", פרייוועלט, 17 אוגוסט 1945, עמ' 5. ועיין אבנר אליפז, "היהודים ברוסיה הסובייטית" (ספרדית), השומר הצעיר, אוגוסט 1942, עמ' 2-3; א. אוסטריאק, "אויף דער וואך", אונזער טריבונע, 17 פעברואר 1943, עמ' 5-6.
 28. דוד בנקיר, "התנועה גרמניה החפשית" והקהילה היהודית במקסיקו", דברי הקונגרס העולמי התשיעי למדעי היהדות, חטיבה ב', כרך שלישי: תולדות עם ישראל (העת החדשה), האיגוד העולמי למדעי היהדות, ירושלים תשמ"ו, עמ' 329-336.
 29. Gerardo Unzueta, "Crisis en el Partido, Crisis en el Movimiento." en Martinez Verdugo Arnaldo, *Historia del Comunismo en México*, México, 1985, עמ' 189-238.
 30. קאָעל, "אידישע אינטערעסן פון מעקסיקע און פון דער גאנצער וועלט", פרייוועלט, 27.34.1945, עמ' 7; שם, 6.4.1945, עמ' 7; ר.פ., "ביי אונז האנדעלט מען זיך מיטן אידישן ארבעטער קאמיטעט", פרייוועלט, 8.6.1945, עמ' 3; "דער פאליטיש-קולטורעלער אונט פון דער פאלקס ליגע", פרייוועלט, 27.6.1945, עמ' 4.
 31. י. זאכאריאש, "אונזער פליכט פארן לנד", פארויס, יוני 1944.
 32. י. אויסטריאק, "אויף דער וואך", אונזער טריבונע, 17.8.1942, עמ' 3-4; יוסף ליניעצקי, "אין אייניקייט איז מאכט", אונזער טריבונע, 15.6.1942, עמ' 7-9; מ. גלוקא, "איזאלאציאניזם אדער...", 1.6.1941, עמ' 4-5.
 33. ארכיון אישי של Alfonso Francisco Ramirez לשנים 1946-1948.
 34. ישעיהו אוסטרידן, שם, עמ' 69.
 35. מכתבו של מ. גרייבר מ-17.3.1940 אל א. מבשן (אצ"מ, A346/95) ומכתבו של ל. דולצין אל הנהלת קרן היסוד בירושלים מאפריל 1940 (אצ"מ, S5/388). מעניין אף לציין שבמחנה הציוני לא היה ברור אם מפעל רכישת הכרטיסים התנהל כהתרמה מיוחדת או כמסגרת המגבית השנתית הרגילה למען קרן היסוד, מצב אשר גרם לוויכוחים סוערים בין המרכז בירושלים - ובתוכו, בין קרן היסוד והסוכנות היהודית - לבין ההסתדרות הציונית במקסיקו, אצ"מ, S53/416.
 36. דער וועג, 13.1.1948.
 37. מכתב מהנהלת הסוכנות היהודית, הלשכה הראשית של הקק"ל ושל ק"ה אל א. רוניקוף, 3.3.1948, אצ"מ, S53/316.
 38. י. זאכאריאש, "דאס יידישע געזעלשאפט לעבן אין 1949", פארויס, ינואר 1950, עמ' 7.
 39. "אונזער געזעלשאפט לעבן פאר יאר 1952", פארויס, ינואר 1953, עמ' 6-7.

40. "דער פאראייניקטער קאמפיין 1954", שם, מערץ 1954, עמ' 1.
41. י. זאכאריאש, "דאס יידישע מעקסיקע אין יאר 1953", פארויס, 1.1.1954, עמ' 54-55; ח. בעלקינד, "צי דארף אונזער ישוב האבן א קהילה", פארויס, מאי 1945, עמ' 15.
42. צבי שכנר, שם עמ' 129-130: ש. יעזשאר, "די געבורט ווען פון דער יידישער קהילה אין מעקסיקע", פארויס, ינואר 1957 עמ' 16: ישעיהו אוסטרידן, די ציוניסטישע באוועגונג, עמ' 66: יארבוך פון דער מעקסיקאנער יידנטום 1950-1952, יידישער וועלט קאנגרעס, מעקסיקע.
43. דו"ח על מצב הציונות בארצות אמריקה הדרומית והמרכזית, 1941, אצ"מ, S5/481. י. אוסטריאך, "אין דער פארייניקטער ציוניסטישער ארגאניזאציע", אונזער טריבונע, מאי 1943, עמ' 2-3.
44. דו"ח שנשלח על ידי ההסתדרות הציונית במקסיקו למחלקה לארגון בירושלים, אצ"מ, Z4/10224, 14.3.1944.
45. Antonio Gramsci, *Notas Sobre Maquiavelo Sobre Política y Sobre el Estado Moderno*, México, 1975, עמ' 25-76; Christine Buci-Glucksmann, *Gramsci y el Estado*, México 1978, עמ' 295-364; עיבוד המושג, משמעותו והשפעתו בימינו קשורים להתפתחות התיאוריה המרקסיסטית בניסיונה להתגבר על קשיים תיאורטיים שהם מרכזיים לה, כגון היחס בין מבנה ומבנה-על, בין יוהמה סובייקטיבית ומבנה אובייקטיבי, לשון אחר: בין כפייה והנהגה. לפיכך, ניסיון זה התבטא בהכרת מקומו של הקונסנזוס החברתי בגיבוש מבנה חברתי, הווה אומר: מקומה של האידיאולוגיה.
46. אפרים זדוף, "זרמים רעיוניים בחינוך היהודי החילוני במכסיקו ובארגנטינה, 1935-1955". עבודת גמר לקבלת תואר מוסמך באוניברסיטה העברית, ירושלים, תש"ם. במישור זה הזרמים לא התפשרו. ב-1941 פרשו הציונים מהמערכת הארגונית האחידה ה"יידישע שולע" - והקימו את בית הספר העברי "תרבות", וב-1951 פרשו הבונדאים וייסדו את ה"נייע יידישע שולע".